

A Braun család története

Gim

AZ ÉJSZAKAI TISZA

Az idő kétféleképp kísérthet az emlékezetben. Szürke nappalok és barna éjszakák formájában. E színeket és azok tengernyi áttűnését, nem kétséges, a vele rokon álomtól kölcsönzi. Mert az emlékezet meg az álom olyan határterület, melyek között szabad az átjárás. És az idő múlásával motívumaik össze is keveredhetnek.

A Teleki Pál utcai (előbb Bálvány, majd Október 6. utcai) öreg bérház a Belvárosban, feleúton a Hold utcai vásárcsarnok meg a Tudományos Akadémia között, Krúdy tollára illő figurák menedéke volt az ötvenes évek elején. Akár jelképesnek is tekinthetem e két közeli épületet, egyiket a maga rusztikus szőlő- és lócitrom-illatával, a másikat pedig, az öreg Arany János hajdan volt otthonát, mely az idők során hozzáfakult környezetéhez, s ugyanolyan roskatag és macskabúzos, golyólyuggatta falú épület volt, mint bármely másik a sűrű Belvárosban.

A korabeli utcaképre a közelmúlt nyomta rá a bélyegét. A romok eltakarítása tartott még, egyik-másik épület magába roskadtan emlékezett a világégésre. Lesarabolt korábbi háztömbök helyén fátlan grundok árválkodtak. A tűzfalakon itt-ott látszottak a valahai szobákra emlékeztető kvadrátok, a képek és dísztárgyak kifakult lenyomataival. Szobák skatulyasora, mely mintha a levegőre támaszkodva vált volna láthatatlanná. Lépcsősorok indultak el a magasba, hogy feleúton a légbé mosódjanak, az ismeretlen éter felé csalogatva vendégeiket, akik netán a lenti romlást maguk mögött hagyva indulnának a grádicsokon fölfelé...

A hamvából elevenedő város képén rajtahagyták bélyegüket a távolodó békeidők, de a hadak korának emlékezetes figurái is. A verklisek, a vándor köszörűsök, meg a házról házra csetlő-botló ószeresek, a kőporos svábok és egyéb kintornáztatók, vegyesen a mankós hadirokkantakkal, a mosdatlan beszédükről elhíresült szódáskocsisokkal meg a fatalpú papucsukban csoszogó szeneslegényekkel. A meghagyott üzletek rozsdáette cégérekkel, tekintélyükbe kövült gazdáikkal és a cingár „vizesnyolcasokkal” kerekítették ki a képet.

Megesett – bolond világ! –, hogy egy-egy villamoskautauz, bolti eladó vagy öreg rikkancs bokros teendője szünetében zsebéből egy gót betűs Schillert, latin Horatiust húzott elő, motyogva múlatni az időt, s boldogabb időkre emlékezni.

Parányi antikváriumok és régiségkereskedők légyiszkos vitrinjei dugig teltek a háború idáig kallódott kincseivel. Kibombázott könyvtárak és kifosztott zsidólakások fóliánsaival meg ismeretlen rendeltetésű kegytárgyaival, falás kenyérért elkótyavetélt márkás festményekkel, melyek becsét nem ismerte senki. Fillérekért hozzá lehetett jutni ósnyomatványokhoz, cirkalmas Bibliákhoz, melyekből az idők mérülő harangszava szól, és messzi korokat meg tájakat megjárt Tórákhoz, ékes menórákhoz...

A Braun família Apatinból került a Bálvány utcai házba. A Monarchia elhíresült Bács-Bodrog megyei kikötővárosából, mely a Duna keleti partján a halászat, a selyemfeldolgozás és a kenderipar székhelyeként vált nevezetessé. Mindenekelőtt azonban zajos és mozgalmas kikötőváros volt, ahol német, magyar, szerb, bosnyák, román és szkipe-tár iparosok meg kereskedők szorgoskodnak. Kereskedtek mindennel, amit a közelebbi meg a távolabbi földek, netán egzotikus déli tájak küldtek a hajókon, ám fő specialitásuk a selyem volt. Mindennapjaik a praktikus sürgés jegyében

álltak, míg ünnepeik védőszentjük, Nepomuki Szent János dicsfénye jegyében telnek, akinek fából készült, festett szobrát – felvirágozva és izzó gyertyakoszorúval ékesítve – évről évre megúsztatják a Dunában, az öreg folyó áldásait kérve, rontó szándékait pedig a szertartással hitük szerint megregulázva.

Innen, a nevezetes kikötő- és kereskedővárosból érkeztek Braunék Pestre, háborús menekültként, maguk mögött hagyva nemcsak a mozgalmas hajóséletet, annak minden boldogult emlékét, de cégüket is, a Braun és Piry Hajózási Részvénytársaságot. Ám, jelképesen szólva, személyükben is magukkal hozták boldogult vállalatukat, hisz a Braun Márton Piry Erzsébetet vette nőül, e friggylal is megerősítve a kötést.

Gyaníthatóan nem Budapest volt a cégétől és hajóitól megfosztott német ajkú família menekülésének végső célja, hanem Németország. Csak éppen mielőtt útjukat folytathatták volna, a határsorompók lecsapódtak, s ők Magyarországon rekedtek...

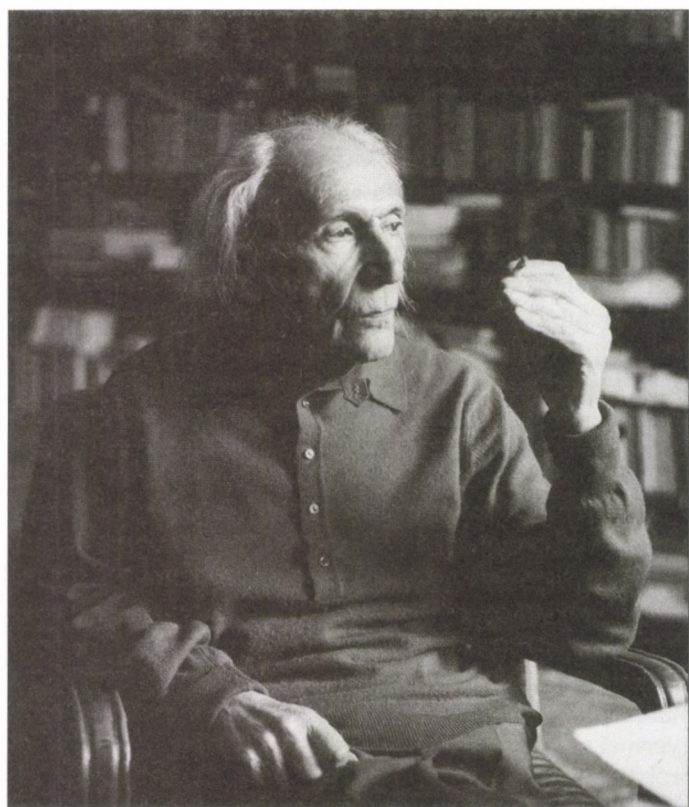
Egy korabeli belvárosi ház furcsa gyűjtőhelye volt a hajdani polgári jómód utolsó mohikánjainak, meg a külvárosok vigasztalan nyomora és a falvak padláslesöprései elől a sűrű metropolisz védelmébe és az anonimitás óvó szárnyai alá menekülő lelkeknek. Utóbbiak sokszor pincékben, roskatag udvari lomtárakban, mosókonyhák és szárítóhelyiségek jól-rosszul lakhatóvá tett sötét zugaiban, vagy kvártélylá előléptetett üzlethelyiségekben húzták meg magukat.

E kor szörnyű találmánya ekkoriban vált közkeletűvé, nevezetesen a társbérlet. A korábbi, nagypolgári lakásokat több család lakta egyszerre. Az előző tulajdonosokat, ügyvédeket és kereskedőket, orvosokat-mérnököket arra kényszerítették, hogy ágrólszakadt famíliákat, háborús kibombázottakat, a reszlovakizálás elől Magyarországra-

ra menekülteket vagy épp a rezsim felkarolta lumpeneket fogadjanak be...

A szecesszió burjánzó és megnyaklott álmait idéző indás vaskapuk rézkilincseit és egyéb kicsorbult ékítményeit, meg a lépcsőházak cirkalmas korlátjainak lyukait sokszor drótköteggel pótolták, vagy épp csak jól-rosszul bedeszktázták a foghíjaikat. Az előszobák gobelinjei vagy épp csorba velencei tükrei is egyesesen voltak csodálhatók e társbérletek perzsavásárában, összekeveredve faluról hozott sublótokkal és ágyneműsládák rusztikus rönkjeivel, barnult konyhabútorokkal vagy épp az új lakó ízlését (és ambícióit) hirdető olajnyomatú Sztálin-portékkal, melyeken a Kaukázus-szülőtte „népek atyja” nyájas pillantással fürkészi az előtte csetlő-botló vegyes társaságot.

Az arckép pokoli fényudvarában ott élt Daday András, nagytudományú erdélyi orvosdoktor, aki még a trianoni országszabdalás kárvallottjaként érkezett a fővárosba, vénkisasszonnyá savanyodott lányával és házvezetőnőjével. A ház lakója volt a Felvidék reszlovakizálása elől idecsöppent délceg Mazuryk, hajdani futballmeccsek hőse – utóbbi tény a falait ellepő, megsárgult fotográfiák dokumentálták. Itt lakott a negyedik emeleten Mándi, a nyolcgyermekes bíró, aki a jogászi tisztesség vékony madzagján próbált meg egyensúlyozni e fekete korban, sejtetően nem mindig sikeresen. És ide tartoztak az egyik oldalsó legénylakásban meghúzódó furcsa szerzetek, fiatal (és gyakran cserélődő) férfiak, akik olykor női ruhákban pipiskedtek a folyosón. Meg a tört rejtő sétapálcájával és bricsesz nadrágban délutáni sétára kivonuló Pálfy Ali bácsi és Vértessy ügyvéd, a korosodó gigerli, a ház korábbi tulajdonosa, aki jól karbantartott hajdani öltönyeiben és „csikorgó” cipőjében járt a kedve ellen megváltozott világban. A dalénekesnő, akinek skálázása felverte a lichthof csendét. És a hajdani, ígéretes festőművész is, aki lassan belenyaklott Than Mór és Székely Bertalan korát és ízlésvilágát idéző csataképeibe.

DÉRY TIBOR, 1969

A földszint különvilága pedig, ez az árnyék-ülte purgatórium, lumpenek menedéke volt: falu- és városvégek tengő-lengő lelkeié, akik reménytelenül próbálták tartani az egyensúlyt romos kvartélyuk meg a közeli csapszék között...

A korábban dúsgazdag Braun család is társbérletben élt. Lakásukat a szintén tehetős múltra visszatekintő Buchsbaum nénival osztották meg. A közös előszoba bútorraktárra emlékeztetett. Itt hordták össze és tornyozták plafonig azt a tengernyi bútort, mely a két, korábban az ínséget hallomásból ismerő családra a bombázások, menekülések és az óvóhelyen eltöltött hónapok után maradt.

Agyonszűfolt lakásukban fényképek sora idézte a múltat, a zajos és pittoreszk vízi életet. Hajóslámpák és kolompok, de legfőképp egy hatalmas, sötét tónusú festmény, Mednyánszky László remekműve, *Az éjszakai Tisza*.

Időnként rejtélyes idegenek, szerb vagy osztrák hajósok toppantak be Braunékhoz. Főleg a kései órákban, mikor a fürkész tekintetek már kevésbé vizslathatták a váratlan vendégek érkezését. Szerencsére a hajósok törvényen kívüli, mondhatni törvények feletti lovagok voltak. Hozhatlak-vihettek bármit kedvükre. S nem kétséges, Jugoszlávia felől érkezve és Ausztria–Németország felé távozva a hajdani hajóstársaság vagyonát vitték át a határokon, annak legalábbis könnyebben mozgatható maradékát.

Buchsbaum nénire, akivel lakásukat Braunék megosztották, szép képzőművészeti gyűjtemény maradt. Bár ez a kifejezés, hogy maradt, tán nem pontos. Az ugyan tény, hogy a hatalmas termetű és az ötvenes évekre már ugyancsak koros asszony (egy nagykereskedő özvegye) családjából senki sem tért vissza a lágerek borzalmaiból, ám a képet maga a koros asszony gyűjtötte. De még a gyűjtötte szó sem egészen helyénvaló, hisz nem volt ő műgyűjtő a szó klasszikus értelmében, csak épp hóbortos festők, ágrólsza-

kadt futuristák és nekibőszült expresszionisták pátyolga-tója, akik gyakran vendégeskedtek náluk a kackiás béke-időben, képeikkel honorálva a szíveslátást.

Buksi néni, mert az özvegyet így hívta mindenki belvárosszerte, nem igazán volt műértő, de megbecsülte a festményeket, a Scheiber Hugókat és Vértes Marcelleket – főképp az előbbi mestertől volt több százra rugó kollekciója. Szobája és a Braunékkal közös előszoba falai, már ahol a feltornyozott bútorok szabad felületeket hagytak, bártáncosnőkkel, műlovarokkal, cirkuszi trapézz jelenetek geometrikus pasztell- és temperalenyomataival, továbbá prostituáltakkal és egyéb kétes egzisztenciákkal népes utcajelenetekkel voltak kidekorálva...

Braunék hatalmas Mednyánszky-festménye, nyugalmas és aranyfényű méltóságával – kontrasztjával mintegy az előszoba cirkuszi muzsikát idéző táncosainak és ágaskodó arabs ménjeinek – nagyszobájuk egész főfalát elfoglalta. A folyó képe – igaz, nem az Apatint életető Duna, csak a délebbre a Dunába csobbanó Tisza – éjszakai hangulatával az elmerült táj, a hajdani vízi élet emlékeztetőjeként uralta a helyiséget.

Az egész lakás e festmény visszfényében állt. A levegőt átszötte a habokon megcsillanó holdfény. Oldalt ébenszínű bokrok és ligetek, melyekből mintha Ravel antik természetmuzsikája csendült volna. A barna meg a fekete uralta a képet, egyszerre csillámló és komor áttűnéseivel.

Braunék kétlaki életet éltek. Odahaza német szó járt náluk, míg a civil életben a magyar. Ennek aztán az a bizarr következménye támadt, hogy barátom, Frédi, a család legifjabb tagja, se magyarul, se németül nem tudott igazán jól. Mint aki ebben is, abban is csak vendég, tanács-talanul tengődött a két idióma senki földjén.

Frédi, mindennapi játszótéri focimatájakban, déltánonkénti gombfoci-ütközetekben és egyéb csavargá-

saimban elválaszthatatlan társam, minden obskúrus tetre kapható volt. Egy alkalommal például, budai várbeli barangolásunk közben, az az ötlet pattant ki valamelyikünk agyából, hogy be kéne másszunk a csupa rom épületbe.

Tudni kell, hogy a hajdan büszke budai várfalak foghíjaival, kitört ablakszemekkel fürkészte a szemközti Pestet ez idő tájt. Akár egy vak koldus, aki valaha látott, emlékezetéből ma is elő tudja keresni a képeket, tetszése szerint felidézi azok ragyogását, s tán nem is tud arról, hogy a szemhéjára belülről kivetített kép régen érvényét veszítette.

Ha az ember tízesztendős, a dereka hajlékony, a benne levő veszélyérzet pedig magzati állapotú. Átszökkenünk a várat karéjózó deszkapalánkon. Felcsimpaszkodunk az épület megnyaklott lépcsőkoralátjaira. Falak málló hegyében egyensúlyoztunk a város felett. Meg-megpihentünk egy öreg kémény kürtője tövében, és alattunk úgy terült el a ködbe hanyatlott metropolis, mint önmaga átvilágított emléke. Kora tavasz lehetett, s a kormos uszályokat vendégelő Duna-partban, a kopár ligetekben meg a tűzfalak zezzugainak illeszkedésében volt valami metszetszerű.

Ezt akkor persze nem tudtam volna így megfogalmazni. De az a hangulat motoszkált bennem, hogy nem a látképet, a vigasztalan vedutát bámulom, hanem annak üvegyszerű téridőszerkezetét. Egyszerre felületet és mélységet, ahol a feneketlen infernó a látvány síkjára torlódik, rétegei vigasztalanul összekeverednek, míg a mélység bugyraiban a felszín tükörszerűen csillan meg, oly eldönthetetlenül, hogy reliktumait nehéz különválasztani a korábbiakétól. Ezáltal a múlt jelenné, a jelen múlttá tűnik át. A bámészkodó pedig úgy billeg odafönn, e szürreális időjáték kötél táncosaként, mint a tengerparti szirtek vándora, aki a dagály pillanatában szinte a hullámok felületén ballag, míg apálykor mintha egy toronyból tekintene alá.

A Dunába nyaklott Erzsébet híd, melynek tört íve a levegőben folytatódott, Csepel kormos gyárkéményei és a vidékies Óbudára súlyosodó Hármashatár-hegy látványa fogta egységbe az utcák-terek, meg a porszürke grundok mikroszkópi hemzsegését. A látvány egy feldúlt hangyabolyra emlékeztetett, ahol a meredt harcosok csoportban vonulnak az ellenséget megfélemezni, míg a csomagokkal nyüzsgő hordárok, báláikat hurcoló triciklisek és motorosok a hangyatojásokkal hemzsegő munkásnépet idézik.

Háromlábú lovas szobron balanszíroztunk. Átkeltünk egy rozoga deszkapallón két háztető között, mint az eltűnt idő kötéláncosai, akik felett az ég ugyanolyan gazdátlan és kopár, mint alattuk az anyaföld. Megálltunk egy félszobában, mely nem a parányi mérete miatt volt „fél”, mint a későbbi blokktelepek kutyaólnyi lakószobái, hanem mert a felét elvitte a háború, s padlója, a belőle kimeredő betonrudakkal s folyton porló malterével igencsak labilisan legett a lépteink alatt.

Ha bölcsebbek és egy generációnyival idősebbek vagyunk, tán eszünkbe ötlük, hogy itt koronás fők tébláboltak valaha, elszánt hadfiak és a maguk fontosságának tudatába szobrosuló miniszterek, meg egyéb időelsodorta hatalmasságok. Tízévesen viszont az ember még a maga előidejével sem szokott számot vetni, nemhogy a közösségével, főképp ha üres töltényhüvelyek meg ezer darabra széthullt, tarka mozaikablakok igézik meg a pillantását.

Elüszkösült okmányok és töredék bútorok halmain keltünk át. Kóbor kutyákat és patkányokat vertünk föl koszos zugaikból, miközben – egy korszak jelképeként – fejünk fölött károgva örvénylettek a varjak...

Házunkat a magasból nem láthattuk. Így annak jelképét, a korszós lány kőbe metszett szobrát sem, mely kopottan és csorbán árválkodott az Október 6. utcai épület kapujával szemközt, az udvaron. Fél lábával előre lépett,

a csípője táncosan követte a mozdulatot, mely sosem fejeződött be, örökre eldöntetlen maradt.

A szobor ma is ott áll a bejárati folyosóval szemközt, tisztára pucolva és habarccsal kiegyesztve. Nagy idők tanúja, mely látta még a forradalmi menetet 1956 őszén. Látta a kapuban feltorlódott menekülőket, akik a parlamenti sortűzből hurcolták idáig vérző vállukat és eszelős tekintetüket. Érezte a metsző csöndet, melybe távoli géppisztolyropogás vegyül.

Láthatta az örvénylő nappalokat és a vériszamos éjszakákat, a reménység meg a pokoli kilátástalanság gyakran változó színjátékát. Láthatta a posztoló nemzetőröket, meg az égnek emelt karokkal terelt ávéhásokat. Láthatta a fáradtságukba nyaklott gépfegyveres kamaszokat, akik a lépcsőház kövén aludták ki magukat. Elkoszlottan dőltek le, és a szemük fénye napról napra törtebben csillámlott.

Láthatta a szirénázó mentőautókat, melyekben állig felfegyverzett martalócok lapultak. Meg a rozoga teherautókat, melyekről – ahogy a kocsi felirata tanúskodott róla – a falvak népének élelmiszer-küldeményét osztották szét a hős város szűkölködői közt. Láthatta aztán az éjszaka magányos harcosait, akik kiszökkentek egy-egy pinceablakon, hogy egy sötéten ásító kapualjban eltűnjenek újra. Láthatta a kincstári felvonulókat, akik lelkendezve, hősi jelzavakat kántálva – fegyveres őnök védelmében – magasztalták a hóhért, s az újra lecsapódott történelmi éjszakát.

És látnia kellett, amit senki más nem látott, ahogy a Braun család eltűnik a házból. Holmijukat hátrahagyva, csak betyárbútorral indulnak el nyugat felé. Nem tudható, hajón-e – ez lett volna stílszerű –, teherautón-e vagy vonaton. Búcsú nélkül folytatták egy évtizeddel korábban félbe maradt útjukat.

Amikor a rendőrök a lakást hónapok múltán feltörték, semmi sem hiányzott. Úgy álltak a barokk szekrények, komódok és vitrinek, mintha a gazdjuk épp csak lesza-

ladt volna a boltba. De a szoba fölött világító festmény hiányzott a hangulatból, Mednyánszky képe, *Az éjszakai Tisza...*

Negyven évvel később, már a kilencvenes évek közepén Frédi Pesten járt. Keresett is engem, de nem talált meg. Csak annyit üzent egy közös ismerősünkkel, hogy jól van. Az „öregék” ugyan nem élnek már, de „amúgy” minden rendben. És kéri, hogy írjak neki. Csak épp a címét felejtette el meghagyni.

A Braun Manfréd név németföldön olyan lehet, gondolom, mint nálunk a Szabó János vagy a Tóth László. Így aztán reménytelen volna megtalálnom őt.

Minden német városban élhet néhány Braun Manfréd. Németországban pedig sok száz kisváros található. A nagyobb metropolisokról, ahol a Braunok száma oldalakra rúghat a telefonkönyvben, már nem is szólva.

SZEPESI ATTILA